

dijelovima. Knjiga završava bilješkama o urednicama i uredničkom odboru te kazalom.

Opsežni priručnik *Issues in the Conservation of Photographs* predstavlja jedinstveno izdanje u kojem su okupljeni neki od najznačajnijih radova koji su utjecali na filozofiju i praksu konzervacije fotografskih materijala kroz proteklih stotinu i šezdeset godina. Ovakvo okupljeni i organizirani, predstavljeni su s ciljem poticanja zainteresiranih za širenje spoznaja i usvajanje novih znanja na području konzervacije fotografija. U skladu s tim i same urednice zaključuju kako je namjera ove knjige poslužiti ne kao završni pogled, već kao uvod u priču o zaštiti fotografske baštine, koja na temelju ovdje predstavljenih iskustava iz prošlosti upravo u naše vrijeme doživljava svoj vrhunac.

Hrvoje Gržina

Lavédrine, B. *Photographs of the Past : Process and Preservation*. Los Angeles : The Getty Conservation Institute, 2009. 352 str.

Novi naslov Bertranda Lavédrinea i suradnika, objavljen u izdanju Getty Conservation Instituta, engleski je prijevod knjige izvorno naslovljene *[re]Connaître et conserver les photographies anciennes*, objavljene 2007. godine. Ovim naslovom, u prijevodu Johna McElhonea, Getty Conservation Institute nastavlja sa serijom publikacija s područja konzervacije fotografija, namijenjenih skrbnicima fotografskih zbirki, konzervatorima, studentima, kao i privatnim kolekcionarima kojima su potrebne recentne informacije vezane uz povijesne fotografske tehnike te zaštitu i čuvanje fotografija. Temeljni cilj ove knjige je, prema riječima autora, uvesti zainteresiranu stranu u razne aspekte zaštite fotografija i to ponajviše kroz identifikaciju povijesnih fotografskih procesa i njihovo smještanje u ponekad dosta složen razvojni tijek tehničke povijesti fotografije, a zatim kroz nekoliko osnovnih principa konzervacije ukratko ocrtati mogućnosti koje danas stoje pred skrbnicima i konzervatorima, kako bi snimci baštinjeni iz kemijske ere fotografije ostali sačuvani za budućnost.

Podjela knjige na dijelove i poglavlja organizirana je kroz klasifikaciju fotografskih procesa temeljenu na elementarnom vizualnom određivanju, a čitatelja vodi od općih prema posebnim kategorijama fotografske tehnologije. Odredivši prirodu slike odnosno njen polaritet, procesi se dalje razlažu prema vrsti primarne podloge (metal, staklo, papir, plastika i dr.), zatim se dijele na monokromatske (crno-bijele) i one u boji te na kraju dolazi točna identifikacija pojedinog procesa i njegove značajke. Time je stvorena osnovna metoda za utvrđivanje različitih fotografskih tehnika, koju je kasnije moguće nadograditi različitim istraživanjima izvan okvira ove publikacije. U tom svjetlu treba promatrati i činjenicu da ova knjiga nije enciklopedijskog tipa, nego klasificira najčešće korištene fotografske procese sukladno njihovom povijesnom značaju i učestalosti u fotografskim zbirkama, dok istodobno izostavlja najveći dio onih manje zastupljenih tehnika nastalih kao rezultat pokusa bez komercijalne primjenjivosti. Taj je dio istaknut u uvodu (str. 1-13), koji nam daje smjernice za razumijevanje osnovnih pojmova fotografske tehnologije te pojašnjava terminologiju kako bi se čitatelj lakše kretao u sljedećim poglavljima. Važno je spomenuti kako svaku od

obrađenih fotografskih tehnika prate ilustracije, prikaz unutarnje strukture, veličine i formati procesa, osjetljivost na vanjske čimbenike te preporuke za čuvanje.

Prvi dio knjige (str. 14-219) naslovljen je jednostavno *Positives* i podijeljen je na pet poglavlja. Prvo se obrađuju pozitivni na metalnim podlogama, od monokromatskih heliografija, dagerotipija i ferotipija, te od onih sa slikom u boji, izravni heliokromi koji su predstavljani više kao kuriozitet negoli objekti na koje je moguće naići u zbirka izvan Francuske. Na kraju poglavlja izdvojeno su spomenute i hilotipije kao potvrda nastojanja za dobivanjem slika u boji gotovo od samih početaka fotografije. Nakon pozitivna na metalu slijede oni na staklenoj podlozi i to redom ambrotipija i monokromatski dijapozitivi na staklu, a zatim od kolor postupaka Lippmanov proces, Lumièreove trobojne transparencije te autokromi. Zasebno su na kraju poglavlja izdvojeni neki manje poznati kolor transparentni pozitiv procesi, a također su dodatno podcrtane metode razlikovanja dagerotipija od ambrotipija. Od pozitivna na plastičnim podlogama nalazimo c/b i dijapozitive u boji, a od onih na tekstilu samo tehniku panotipije. Završno poglavlje prvog dijela posvećeno je pozitivima na papiru kao najzastupljenijem obliku izvedbe fotografskih snimaka. Redom su od monokromatskih pozitivna obrađeni: fotogenički crtež (ovdje svrstan među pozitivne, dok ga neke druge publikacije nerijetko klasificiraju i kao negativ), slani papir, albuminske, kolodijске i želatinske fotografije, cijanotipija, platinotipija/paladijotipija, karbonski i gum-bikromatni otisci te od fotomehaničkih procesa vudburitipija i svjetlotisak. Prije prelaska na kolor procese, kao zasebna cjelina navode se smjernice za razlikovanje te znanstvene metode za identifikaciju monokromatskih pozitivna na papiru. Od procesa u boji prikazani su pigmentni otisci, postupak transfera boje, Cibachrome (Ilfochrome) proces te najčešće zastupljeni kromogeni postupci. Posebno su ukratko ocrtni i heliokromi Ducos du Haurona te Polaroid instant fotografije.

Drugi dio nazvan *Negatives* (str. 220-269) započinje poglavljem o negativima na papiru. Ovdje su zajedno predstavljeni procesi na papirnoj podlozi opisani od strane Talbota (kalotipija), Le Grayja (proces navoštenog papira) te kasniji postupak razvijen u kompaniji Georgea Eastmana. Negativi na staklu obrađeni su kronološkim slijedom uvođenja, najprije albuminski, zatim kolodijски i na kraju negativni sa želatinskom emulzijom. Negativi na filmu predstavljeni su skupno neovisno o tipu plastične podloge, a autori ih ovom prigodom razlikuju samo po prirodi fotografske slike na crno-bijele odnosno one u boji (kromogeni kolor proces). Na završetku drugog dijela dane su smjernice za identifikaciju negativa, kao i nekoliko metoda utvrđivanja vrste plastične podloge negativa na filmu.

Posljednji, treći dio nosi naslov *Conservation* (str. 270-318) i razmatra razne aspekte konzervacije fotografija počevši od vrsta oštećenja i njihovih uzročnika, čije je poznavanje nužno kako bi se moglo preventivno djelovati, zatim mogućnosti konzervatorskih radova na oštećenim snimcima te primjenu digitalne tehnologije u dokumentiranju fotografskih zbirki i konzervaciji. Poglavlje također daje smjernice i preporuke za uokvirivanje i izlaganje fotografija, kao i djelovanje u slučaju katastrofa. Pored toga, dužna je pozornost poklonjena odabiru zaštitnih materijala za pohranu fotografija, kao i stvaranju optimalnih uvjeta u spremištima u kojima su zbirke fotografija pohranjene, u skladu s ISO standardima o čuvanju i zaštiti fotografskih snimaka. Na kraju je priložen opsežan rječnik pojmova koji se svakodnevno koriste u foto-kon-

zervatorskoj struci, bilješke, literatura s dodatnim informacijama i kazalo (str. 319-352).

Nakon svega navedenog možemo zaključiti kako priručnik *Photographs of the Past* bez dvojbe predstavlja idealnu polazišnu točku za sve pojedince čiji profesionalni ili osobni interesi idu u smjeru razumijevanja i zaštite fotografija. Napisan sustavno i razumljivo, a istodobno s mnoštvom detalja i korisnih savjeta, nametnuo se kao nezaobilazna literatura za svakog skrbnika fotografskih zbirki, pogotovo ako je osoba na početku puta kroz široki spektar povijesnih fotografskih procesa koje treba razumjeti, identificirati i zaštititi. U prilog tome govori i činjenica kako je knjiga osim na engleski, prošle godine doživjela svoj prijevod i na španjolski jezik te tako postala dostupna uistinu širokoj publici diljem svijeta. Time su konzervatori, arhivisti, kustosi, kolekcionari, trgovci umjetninama, studenti i sami fotografi dobili referentnu publikaciju posvećenu razumijevanju i očuvanju ovog sveprisutnog oblika kulturne baštine koji je kroz protekla dva stoljeća nepovratno izmijenio vizualnu kulturu.

Hrvoje Gržina

Petersohn, J. ***Kaiserlicher Gesandter und Kurienbischof. Andreas Jamometić am Hof Papst Sixtus' IV. (1478-1481)***. Hannover : Aufschlüsse aus neuen Quellen, 2004.

Dojmljiva monografija o carskom poslaniku i kurijalnom biskupu Andriji Jamometiću iz pera Jürgena Petersohna novija je u nizu studija što su ih inozemni autori posvetili ovoj intrigantnoj osobi. Iako Jamometić nije nepoznat hrvatskoj historiografiji, ovom gorljivom borcu za poboljšanje stanja u Crkvi, kod nas još uvijek nije posvećena zaslužena pažnja.

Jamometićem su se strani autori i ranije bavili (o njemu je već polovicom 19. st. pisao Jakob Burckhardt), ali je njihova slika o njemu bila krnja, znatnim dijelom i pogrešna, jer nisu poznavali mnoge važne izvore koji bacaju novo svjetlo na njegovo djelovanje. Nepoznavanje niza izvora što ih je Petersohn pronašao u Tajnom vatikanском arhivu, državnim arhivima Milana, Mantove, Venecije, Firenze i Bazela te u arhivu njemačke nacionalne crkve S. Maria dell' Anima u Rimu, a po prvi ih je put predstavio javnosti upravo u ovoj monografiji, ranije je dovodilo do krivog tumačenja nekih događaja iz biskupova života, a neki čak nisu niti uzeti u obzir. Petersohnu pak, s druge strane, ovi izvori dopuštaju novo tumačenje Jamometićevih postupaka.

Nakon predgovora, popisa izvora i literature (*Vorwort*, VII-VIII; *Inhaltsverzeichnis*, IX-X; *Siegeln und Abkürzungen*, XI-XII; *Quellen- und Literaturverzeichnis*, XIII-XXVIII), dolazi uvodno poglavlje u kojem su naznačena pitanja kojima će se autor baviti u monografiji (*Einleitung*, 1-9). Jamometićev život prije ulaska u diplomatsku službu predstavljen je u zasebnom poglavlju (*Vorgeschichte: Herkunft, Ausbildung, Aufstieg*, 10-19), a zatim Petersohn u tri glavna poglavlja predstavlja Jamometića kao careva poslanika na Kuriji (*Kaiserlicher Gesandter am Papsthof*, 20-79), kao kurijalnog biskupa (*Kurienbischof*, 80-103) te analizira krizu u odnosu Jamometića i pape Siksta IV. (*Die Krise im Verhältnis zu Papst Sixtus IV.*, 104-129). Tri glavna poglavlja slijedi tumačenje (ne)opravdanosti Jamometićeva samoproglašenja kardinalom (*Ein Nachspiel und dessen Voraussetzungen: „Kardinal“ von S. Sisto*, 130-139). Kao priloge